

მასწავლებელთა დამოკიდებულება აშკარა და ფარული ბულინგის მიმართ, ჩარევის ეფექტურობა

ანა გუგეშაშვილი¹

¹სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

შესავალი: ბულინგის პრობლემა ძალიან აქტუალურია როგორც საქართველოში, ასევე სხვა ქვეყნებშიც. ბავშვის დამოუკიდებელ პიროვნებად ჩამოყალიბება სკოლის ასაკიდან იწყება. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია მათთვის სწორი მიმართულებების ჩვენება, ინფორმაციის მიწოდება ბულინგთან დაკავშირებით, რისთვისაც აუცილებელია მასწავლებლის ჩარევა. კვლევის მიზანია მასწავლებელთა დამოკიდებულების აშკარა და ფარული ბულინგის მიმართ და ჩარევის ეფექტურობის შესწავლა. **მეთოდოლოგია:** თვისებრივი კვლევის მეთოდის ფარგლებში ჩატარდა დაწყებითი საფეხურის, ასევე დამამთავრებელი კლასის პედაგოგების სიღრმისეული ინტერვიუ. **შედეგები, დასკვნა:** კვლევამ აჩვენა, რომ ბავშვის აგრესიას ხელს უწყობს მისი ფსიქოლოგიური მდგომარეობის არამდგრადობა და დარღვევა, რომლის გამომწვევი მიზეზი კი შეიძლება ოჯახური კონფლიქტები იყოს. მასწავლებლები მაქსიმალურად ჩართულნი და ცდილობენ მოახდინონ ბულინგის პრევენცია და აღმოფხვრა. მნიშვნელოვანია კლასში კარგი ურთიერთობების ჩამოყალიბება, ურთიერთპატივისცემა და გუნდურობა, რომლის მიღწევა მასწავლებელს შეუძლია ბევრი მუშაობის შემდეგ. მოსწავლეებმა უნდა გაიაზრონ, რომ მეგობრობას და ერთიანობას ძალიან დიდი ძალა აქვს. კონფლიქტის მოგვარების საუკეთესო გზა არის მასწავლებლების მიერ მოსწავლეებთან ბევრი საუბარი ბულინგის შესახებ, მათი პრობლემების მოსმენა და დახმარება, მოსწავლეების ერთმანეთს უფრო მეტად დაახლოების და მათ შორის მეგობრული კავშირების დამყარება. მოსწავლეებმა უნდა დაინახონ რომ კონფლიქტის მოგვარების სხვა ალტერნატიული მშვიდობიანი გზებიც არსებობს.

საკვანძო სიტყვები: ბულინგი, სკოლის მოსწავლეები, კონფლიქტი

ციტირება: ანა გუგეშაშვილი. მასწავლებელთა დამოკიდებულება აშკარა და ფარული ბულინგის მიმართ, ჩარევის ეფექტურობა. ჯანდაცვის პოლიტიკა, ეკონომიკა და სოციოლოგია, 2023, 7 (1).

Teachers' attitude towards overt and covert bullying, effectiveness of intervention

Ana Gugeshashvili¹

¹ Social and Political Sciences Faculty, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

Introduction: The problem of bullying is very relevant both in Georgia and in other countries. The formation of a child as an independent person starts from school age. Therefore, it is important to show them the right directions, to provide information regarding bullying, for which the intervention of the

teacher is necessary. The purpose of the study is to study the attitude of teachers towards overt and covert bullying and the effectiveness of the intervention. **Methodology:** an in-depth interview of elementary and high school teachers was conducted within the scope of the qualitative research method. **Results, conclusion:** the research showed that the child's aggression is facilitated by the instability and disturbance of his psychological state, the cause of which can be family conflicts. Teachers are as involved as possible and try to prevent and eliminate bullying. It is important to establish good relations in the classroom, mutual respect and teamwork, which the teacher can achieve after a lot of work. Students should understand that friendship and unity have a lot of power. The best way to resolve the conflict is for teachers to talk a lot with students about bullying, to listen and help them with their problems, to bring students closer to each other and to build friendships between them. Students should see that there are other alternative peaceful ways to resolve conflict.

Key words: bullying, school students, conflict

Citation: Ana Gugeshashvili. Teachers' attitude towards overt and covert bullying, effectiveness of intervention. Health Policy, Economics and Sociology, 2023, 7 (1).

შესავალი

ბულინგი სოციალური მოვლენაა, რომელიც ძირითადად ორგანიზებულ ბავშვთა კოლექტივს ახასიათებს. პირველ რიგში ბულინგის „ეპიცენტრად“ გამოყოფენ სკოლას. ბულინგი ანუ ძალადობა ძირითადად არასრულწლოვან (18 წლამდე ასაკის) ბავშვებს შორის ხდება. ეს ის პერიოდია, როდესაც ბავშვებში როლური ურთიერთობები („ლიდერი და გარიყული“) ყალიბდება. ასე რომ, როლური ურთიერთობები, თუნდაც ეს გაუაზრებელი იყოს მოზარდში სხვაზე ზეგავლენის მოპოვების სურვილია და ეს სურვილები სწორედ სკოლამდელი ასაკის ბავშვებში იწყება.

ბულინგი, ანუ ძალადობა XXI საუკუნის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვანი, მასშტაბური და გადაუჭრელი პრობლემაა. ის საერთაშორისო დონეზე აღიარებულია, როგორც პრობლემა სკოლებში, რომელიც დიდ საფრთხეს უქმნის ბევრი მოსწავლის ფიზიკურ, ფსიქოლოგიურ, ემოციურ უსაფრთხოებასა და კეთილდღეობას. ნებისმიერი ბავშვის უფლებაა სკოლაში თავს უსაფრთხოდ და დაცულად გრძნობდეს, თუმცა ბულინგი ამის საშუალებას არ იძლევა, ის ამ ყველაფერს ძირს უთხრის და ამით არღვევს ბავშვთა უფლებებს. მოზარდებში ბულინგი ძირითადად დაცინვასა და ჩაგვრაში გამოიხატება, ეს მჩაგვრელს თავს აგრძნობინებს დომინანტად, ხოლო ჩაგრულს ძალიან დიდი ფსიქოლოგიური ტრავმა უჩნდება, ჩაგრული ასეთ დროს სრულ უიმედობას განიცდის, უმწეოა, ეშინია მჩაგვრელის და იმ ახალი დამცირებების, რომელიც მას კიდევ წინ ელის, საკუთარი თავის, საკუთარი უმწეობის სცხვენია. სწორედ ამიტომ ნებისმიერი სკოლის და იქ მომუშავე პერსონალის, იქნება ეს სკოლის დირექტორი თუ მასწავლებელი, ვალდებულია უზრუნველყოს თითოეული მოსწავლის უსაფრთხოება და დაიცვას მათი უფლებები. თითოეული სკოლის თანამშრომელი ვალდებულია დაიცვას დაჩაგრული და შესაფამისად დაარიგოს მჩაგვრელი, ესაუბროს, აუხსნას და ასწავლოს.

ბულინგის პრევენციისა და აღმოფხვრის გზების მოძიებაში ფსიქოლოგთა ძალიან დიდი ნაწილია ჩართული, თუმცა ჯერ-ჯერობით არ შემუშავებულა ისეთი მეთოდი, რომელიც აღმოფხვრის ბავშვთა შორის კონფლიქტებს. ბევრი არასამთავრობო ორგანიზაცია აქტიურად მუშაობს ბულინგის აღმოფხვრის გზების ძიებაში.

ბევრი კვლევა ტარდება ბულინგის თემასთან დაკავშირებით. 2007-2008 წლებში საქართველოში „იუნისეფის“ შეკვეთით ბავშვების მიმართ ძალადობის ეროვნული კვლევა ჩატარდა. კვლევაში მონაწილეობა 93 სკოლამ მიიღო და სულ 1300 მოსწავლე გამოიკითხა. კვლევის მიხედვით გამოიკვეთა რომ სკოლაში ფიზიკური ძალადობა ბავშვის ან უფროსის მხრიდან ერთხელ მაინც განუცდია 61,7%-ს, ხოლო ფსიქოლოგიური ძალადობა 56,4%-ს. სქესობრივი ძალადობის შედარებით მცირე შემთხვევა დაფიქსირდა 7,3% (ზოლოტორი და სხვ., 2008). კვლევამ აჩვენა, რომ ბულინგი საქართველოს სკოლებში მნიშვნელოვან პრობლემას

წარმოადგენს მოსწავლეებისათვის. მასთან საბრძოლველად მნიშვნელოვანია ე.წ. „ცხელ წერტილებზე“ დამატებითი ზედამხედველობის (მაგ., სკოლის სპორტული მოედანი, სკოლასთან ახლოს მდებარე ხეებით დაფარული ადგილი, სკოლაში თავშეყრის ადგილები) ჩატარება, თუმცა, ბულინგის შემცირების ქმედითი პოლიტიკა უნდა იყოს ძალადობის შემცირებაზე მიმართული სკოლის პოლიტიკისა და სტრატეგიის განუყოფელი ნაწილი. ბულინგთან ბრძოლის ცალკეულ კამპანიებს იშვიათად აქვს გრძელვადიანი ეფექტი (ზოლოტორი და სხვ., 2008).

კვლევის მიზანია აშკარა და ფარული ბულინგის მიმართ მასწავლებელთა დამოკიდებულების და ამ პროცესში მათი ჩარევის შესწავლა.

მეთოდოლოგია

აღნიშნულ ნაშრომში წარმოდგენილია სოციოლოგიური კვლევის შედეგები. გამოკითხვა ჩატარდა 2022 წლის აპრილსა და მაისში. კვლევის ფარგლებში გამოყენებულ იქნა სიღრმისეული ინტერვიუ. სულ გამოიკითხა 20 რესპონდენტი და შესაბამისად ჩატარდა 20 სიღრმისეული ინტერვიუ. რესპონდენტები იყვნენ როგორც დაწყებითი საფეხურის, ასევე დამამთავრებელი კლასის პედაგოგები.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ბულინგი (ინგ. Bully - ხულიგანი, მოძალადე) არის ხანგძლივი ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ძალადობა, ერთი ინდივიდის ან ჯგუფის მხრიდან, მეორე ინდივიდზე, რომელსაც არ შეუძლია თავის დაცვა კონკრეტულ სიტუაციაში (Roland, 1988). ამგვარად, ბულინგი არის არასასურველი, აგრესიული ქცევა სასკოლო ასაკის ბავშვებში, რომელიც ძალაუფლების რეალურ ან აღქმულ დისბალანსს გულისხმობს. ქცევა შესაძლოა დროთა განმავლობაში გამეორდეს. ბულინგი ეს არის დაშინება, ფიზიკური და ფსიქოლოგიური დევნა, იმ მიზნით რომ სხვა ადამიანი დაიმორჩილოს, შეძლოს მასზე „ბატონობა“ და მოჰგვაროს შიში. ბულინგი ადრე მხოლოდ ყოფითი ცნება იყო, თუმცა დღეს ეს არის სოციალურ-ფსიქოლოგიური და პედაგოგიური ტერმინი.

სკანდინავიელმა მეცნიერმა ჰეინემენმა 1973 წელს გამოაქვეყნა კვლევა, სადაც აღწერა ადამიანთა ჯგუფის თავდასხმა ერთ ადამიანზე და მან ამ ფაქტის აღსანიშნავად გამოიყენა ტერმინი - მობინგი (Mobbing). ასევე სკანდინავიელი მეცნიერი ოლვეუსი თავის ნაშრომებში იყენებს ტერმინს - ბულინგი (Bulling), რომელიც განმარტებულია როგორც ადამიანის ჯგუფის ან ცალკეული ადამიანის თავდასხმა მეორე ადამიანზე. რაც შეეხება პიკასს ის იყენებს ტერმინს - მობინგი, ჯგუფური თავდასხმის აღსანიშნავად, ხოლო ბულინგს, ნებისმიერი ხასიათის (როგორც ინდივიდუალური, ასევე ჯგუფური) თავდასხმის აღსანიშნავად (შალიკაშვილი, 2021).

ბულინგი შეიძლება ნებისმიერ კონტექსტში განვითარდეს სადაც უწყვეტ ადამიანებს ურთიერთობა, შეიძლება ეს იყოს სკოლა, ბაღი სამსახური და ოჯახური გარემოც კი. დენ ოლვეუსის აზრით ბულინგი ხდება მაშინ, როდესაც ერთი ადამიანი დროთა განმავლობაში და არაერთხელ ემორჩილება მეორე ადამიანის მიერ ნათქვამ უარყოფით ქმედებებს, როდესაც ადამიანი განზრახ აყენებს დაზიანებას და უქმნის დისკომფორტს, ფიზიკური კონტაქტით, სიტყვებით ან თუნდაც სხვა გზით (Olweus, 1989).

ამგვარად, ბულინგი არის ჩაგვრა, რომელიც გამოიხატება ფიზიკური ან ფსიქოლოგიური ძალადობით და ხორციელდება მოზარდ ბავშვებს შორის. ამ პროცესში მონაწილეებს იღებენ როგორც ვაჟები, ასევე გოგონები. ქცევა რომ ბულინგად ჩაითვალოს მას რამდენიმე კომპონენტი უნდა ახასიათებდეს:

- განმეორება - ბულინგი განმეორებადია, ის შეიძლება დროთა განმავლობაში რამდენჯერმე განმეორდეს. ერთჯერადად განხორციელებული ჩაგვრის დროს საქმე გვაქვს ძალადობასთან. სწორედ ამიტომ განსხვავდება ერთმანეთისგან ძალადობა და ბულინგი.

- ძალთა უთანასწორობა - მოზარდები რომლებიც ბულინგს ახორციელებენ იყენებენ ფიზიკურ ძალას, რადგან მსხვერპს ზიანი მიაყენონ და დააშინონ. ასე საკუთარ უპირატესობას ამტკიცებენ.

• მიზანმიმართულობა - მოზარდი, რომელიც ბუღინგს ახორციელებს ზუსტად იცის ის შედეგები თუ რა შედეგი მოყვება ჩაგვრასა და დაცინვას, თუმცა ის მიზანმიმართულად და შეგნებულად აყენებს მსხვერპლს ზიანს.

მკვლევარები გამოყოფენ ბუღინგის სამ ძირითად ფორმას: ფიზიკური, ვერბალური და რელაციონალური იგივე სოციალური ბუღინგი (Scheithauer et al., 2006)

ფიზიკური ბუღინგი დიდხანს გრძელდება და ის კონკრეტული მსხვერპლის წინააღმდეგაა მიმართული. ფიზიკური ბუღინგი მსხვერპლის ან თუნდაც საკუთრების დაზიანებაა და ის მოიცავს:

- შეფურთხება
- ხელის კვრა
- შეურაცხმყოფელი ჟესტების ჩვენება
- წიხლის კვრა ან ხელის წამორტყმა
- სხვისი ნივთების უნებართვოდ აღება ან თუნდაც მათი განადგურება

ვერბალური ბუღინგი გამოიხატება სიტყვიერი ან წერილობითი ფორმით და გულისხმობს:

- გაჯავრება ან დაცინვა
- შეუფერებელი და გარყვნილი სექსუალური შინაარსის კომენტარები
- ზედმეტსახელების დარქმევა და დამახეხა
- მუქარა, ლანძღვა და შეურაცხყოფის მიყენება

რელაციონალური ბუღინგი ანუ სოციალური ბუღინგი სხვების რეპუტაციის ან ურთიერთობების დაზიანებისკენაა მიმართული და მოიცავს:

- ჭორების გავრცელებას
- მეგობრობაზე უარის თქმას
- ადამიანის საჯაროდ შერცხვენას
- სხვების უმიზეზოდ მიტოვებას

თანამედროვე ტექნოლოგიებმა ძალიან გააიოლა ადამიანებს შორის ურთიერთობები. მოზარდებს როგორც რეალურ სამყაროში სურთ, რომ ჰყავდეთ ბევრი მეგობარი, ასევე უნდათ ონლაინ გაიცნონ ახალი ადამიანები და შევიდნენ მათთან კომუნიკაციაში. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ როდესაც ადამიანები ერთმანეთს ონლაინ ეკონტაქტებიან დადებითი ურთიერთობები არ ყალიბდება. სწორედ ამიტომ ძალიან ხშირია ბუღინგი. განსაკუთრებით კი ბოლო წლებში, პანდემიის პერიოდში განსაკუთრებით აქტუალური გახდა კიბერბუღინგის თემა, რადგან ძირითადად ადამიანებს ონლაინ უწევთ ერთმანეთთან კომუნიკაცია.

კიბერბუღინგიც ბუღინგის ერთ-ერთი სახეა, რომელსაც თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებით, ფარულ ან აშკარა დაშინებას გულისხმობს. მასში მოიაზრება:

- ონლაინ სივრცეში მუქარა ან ტერორი
- ჭორების გავრცელება
- დამცინავი და შეურაცხმყოფელი კომენტარების გაკეთება
- სოციალურ სივრცეში შეურაცხმყოფელი ფოტოების ან ვიდეოების გავრცელება
- მავნე და უხამსი შეტყობინებების გაგზავნა
- პირადი ცხოვრების კადრების გასაჯაროება ან თუნდაც შანტაჟი
- სოციალურ ქსელში სხვისი სახელით გვერდების ან ანგარიშების შექმნა

ბუღინგის სიხშირე ასაკის მიხედვით განსხვავდება. მონაცემები ამ თემასთან დაკავშირებით მცირეა, თუმცა არსებული მონაცემების მიხედვით ბავშვის ასაკის ზრდასთან ერთად ფიზიკური აგრესია და ბუღინგი შეიძლება შემცირდეს, ხოლო კიბერბუღინგი გაიზარდოს.

აშშ-ს ეროვნული კვლევის მონაცემები აჩვენებს, რომ ბუღინგის ყველაზე გავრცელებული ფორმები, მათ შორის სიტყვიერი შეურაცხყოფა, ცემა, ქურდობა, მუქარა, ჭორების გავრცელება და სოციალური გარიყულობა როგორც წესი ასაკთან ერთად მცირდება. 14-დან 18 წლამდე ასაკის პირის ბუღინგი თითქმის 50%-ით მცირდება, ხოლო კიბერბუღინგი 13-17%-ით.

სხვა კვლევები აჩვენებს, რომ ფიზიკური აგრესიის სახით ბულინგის შემთხვევები დაწყებით სკოლებში უფრო ხშირია, ხოლო კიბერბულინგი, საშუალო ასაკის სკოლის ბავშვებში უფრო მეტად ხდება (UNESCO, 2017).

ბულინგი შეიძლება იყოს პირდაპირი (აშკარა) ან ფარული. ფიზიკური, ვერბალური და სოციალური ბულინგი პირდაპირი ანუ აშკარა ბულინგია, ხოლო ფარული ბულინგი მორალური და ემოციური ძალადობის ფორმაა. ძალიან რთულია მიხვდე თუ როდის ხორციელდება ფარული ბულინგი. მოძალადე მსხვერპლის ზურგს უკან მოქმედებს, რადგან მის რეპუტაციას შეუქმნას საფრთხე და საზოგადოების წინაშე დაამციროს. ფარული ბულინგის ფორმებია:

- ტყუილები
- ჭორების გავრცელება
- სხვა მოსწავლეებთან დამცირება
- მოსწავლის სოციალურ იზოლაციაში მოქცევა

2006 წელს მეცნიერებმა (Williams & Guerra, 2007) ჩაატარეს კვლევა, რომლის მიხედვითაც დაადგინეს, რომ ბულინგი ძირითადად ხდება ისეთ სივრცეებში, რომლებსაც უფროსები ვერ აკონტროლებენ ან მინიმალურად აკონტროლებენ. ძირითადად ასეთი ადგილები აღმოჩნდა: კაფეტერია, სათამაშო მოედნები, საკლასო ოთახები გაკვეთილის დაწყებამდე, გასახდელი ოთახი, ავტობუსი, სკოლის შენობის დერეფნები და საპირფარეო.

ძალიან მნიშვნელოვანია მასწავლებლებზე დაკვირვება, რადგან მათი პასუხი ბულინგზე მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სკოლებში ბულინგის ჩამოყალიბებაზე. მასწავლებელთა რეაგირება ბულინგის ქცევაზე დიდ გავლენას ახდენს როგორც მოძალადეზე, ასევე მსხვერპლზე და მათ მიმდინარე და სამომავლო ქცევაზე. მსხვერპლის მიმართ თანაგრძნობა და რამდენად სერიოზულად აღიქვამენ მასწავლებლები ინციდენტს, გავლენას ახდენს ჩარევის ალბათობაზე. მსხვერპლის მიმართ თანაგრძნობა ნიშნავს, რომ მასწავლებლები უფრო მეტად ესმით მსხვერპლის და იდენტიფიცირებენ მის გამოცდილებასთან. მასწავლებლები, რომლებიც უფრო მეტ თანაგრძნობას ავლენენ, უფრო სერიოზულად აღიქვამენ სიტუაციას და შესაბამისად ჩაერევიან მისი მოგვარების პროცესში.

ბულინგის რეაგირებისა და გამკლავებისათვის, ძალიან მნიშვნელოვანია მასწავლებელთა მიერ აღქმული თვითეფექტურობა. კვლევამ აჩვენა, რომ ზოგიერთი მასწავლებლები საკუთარ თავში არ იყო დარწმუნებული, რომ მას ბულინგის ინციდენტის გადაჭრა შეეძლო, სწორედ ეს ახდენდა გავლენას მათ სურვილსა და უნარზე ჩაერთონ ბულინგის საქმეში. სტუდენტების გამოკითხვაზე დაფუძნებულ ერთ-ერთ კვლევაში მათ აღნიშნეს, რომ სურთად მასწავლებელთა ინფორმირება მათი მდგომარეობის შესახებ, თუმცა მათ საუბარი მეგობრებთან ან მშობლებთან ამჯობინეს (Rigby & Bagshaw, 2003). ფარული ბულინგის უფრო ფრთხილი წესის გამო, მასწავლებლებმა შეიძლება უფრო კარგად ვერ აღიქვან ბულინგის მიმდინარეობა და, შესაბამისად, ნაკლები რეაგირება მოახდინონ ასეთ შემთხვევაზე. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მასწავლებლები განსხვავებულად რეაგირებენ, მაშინ როდესაც ბულინგის უშუალო მოწმეები ხდებიან. როგორც წესი მასწავლებლები უფრო ხშირად აშკარა ბულინგის მომსწრენი არიან, ფარული ბულინგის დროს კი ისინი უნდა დაეყრდნონ მოსწავლეების ქმედებებს, რაც რეაგირების სხვადასხვა დონეს იწვევს (Byers, Caltabiano & Caltabiano 2011).

ბულინგი და სკოლის ადმინისტრაციის რეაგირება ძალიან ბევრი მკვლევარის განხილვისა და დაკვირვების საგანს წარმოადგენდა. პროფესორმა კრის ლიმ თავის წიგნში „ბულინგის პრევენცია სკოლებში“ ჩამოაყალიბა რამდენიმე პოზიცია, რასაც სკოლის ადმინისტრაციები ბულინგზე რეაგირებისას იზიარებენ (Lee, 2004):

- **უარყოფა (Denial)** – „ეს პრობლემა არ არის“, სკოლაში უარყოფდნენ ბულინგის შემთხვევებს და ამბობდნენ, რომ მათ სკოლებში ეს პრობლემას არ წარმოადგენდა, თუმცა თუ მსგავსი შემთხვევა მაინც დაფიქსირდებოდა ეს მოზარდების ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად ითვლებოდა.
- **სიმბოლური მიდგომა (Token)** – „ჩვენ სადღაც გვაქვს პოლიტიკის დოკუმენტი“. სკოლის ადმინისტრაციის წარმომადგენელთა თქმით სკოლაში ბულინგთან ბრძოლის პოლიტიკა იყო შემუშავებული და ამაზე დარგის სპეციალისტები და ექსპერტი მუშაობდნენ.

- **მამობრავებელი მიდგომა (Moving)** – „ჩვენ კარგად გააზრებული პოლიტიკის დოკუმენტი და წარმატებული პრაქტიკა გვაქვს“. სკოლის ადმინისტრაციის თქმით ბულინგს ძალიან სერიოზულად ეკიდებოდნენ, მათ ჰქონდათ დოკუმენტი სადაც თავმოყრილი იყო ბულინგთან ბრძოლის მექანიზმები, რომლებიც როგორც მოსწავლეების, ასევე მშობლებისა და მასწავლებლების მიერ იყო შემუშავებული.
- **პრაქტიკული მიდგომა (Motoring)** – „ჩვენ კარგად ნაფიქრი პოლიტიკის დოკუმენტი და წარმატებული პრაქტიკა გვაქვს, რომელიც ყველამ იცის და რომელსაც ყველა იზიარებს“. სკოლის თანამშრომლების თქმით ყველა ცხადად იაზრებდა წესებს. ყველა ჩართული იყო ბულინგის პრევენციის ნაწილში. მათი თმით ბულინგის აღმოფხვრაში ბევრი მხარე იღებდა მონაწილეობას, მათს შორის მშობლებიც. ბულინგთან ბრძოლა მხოლოდ სკოლის კედლებს შიგნით არ იყო, არამედ მის გარეთაც.

ყველა თანხმდება, რომ ბულინგი გავრცელებული პრობლემაა სკოლებში და რომ ის დიდ ფასად ბუჯდება ახალგაზრდების ჯანმრთელობასა და კეთილდღეობას, შემუშავებულია მრავალი ინტერვენციის პროგრამა. სკოლების უმეტესობა აღიარებს აშკარა დაშინებას, აქვს დადგენილი პოლიტიკა და სტრატეგიები ამ პრობლემის მოსაგვარებლად. როდესაც ხდება ფიზიკური შეხლა-შემოხლა, როგორცაა დარტყმა ან მუშტი, პრობლემების გადასაჭრელად მკაფიო ნაბიჯებია გადადგმული. აქედან გამომდინარე, აშკარაა, რომ მაღალი პრიორიტეტი ენიჭება ფიზიკურ დაშინებას და საკმაოდ ბევრ სკოლას აქვს ნულოვანი ტოლერანტობის პოლიტიკა (Limber & Small, 2003). სტრატეგია, რომელსაც წარმატების მოტანის უფრო დიდი შანსი აქვს არის ის, რომელსაც იყენებს მთელი სკოლა. თანამშრომლებსა და მოსწავლეებს შორის უფრო მეტად თანამშრომლობა გამოიწვევს სოციალური ნორმების გაუმჯობესებას, რაც შეამცირებს სკოლაში ბულინგის შემთხვევებს.

შედეგები

ბულინგში მონაწილეობას ყოველთვის ორი მხარე იღებს, ბუღერი ანუ მჩაგვრელი და მსხვერპლი ანუ ჩაგრული. ყველა ბუღერს თავისი მამოტივირებული მიზეზები აქვს, რაც მას უბიძგებს ადამიანის ჩაგვრისა და დამცირებისკენ. ბუღერები ძირითადად ცდილობენ თვითდამკვიდრებას და ამისთვის მიმართავენ არასწორ ხერხებს. ისინი გამოირჩევიან სიამაყითა და ლიდერული თვისებებით, მათ სურთ თავად მართონ ადამიანები და გასცენ „ბრძანებები“, დაუმორჩილებლობის შემთხვევაში კი გადადიან ძალადობაზე. ბავშვის ნებისმიერ ქცევას იქნება ეს კარგი თუ ცუდი თავისი ახსნა მოეძებნება. საიდან მოდის ბავშვებში ამხელა აგრესია მეორე ადამიანის მიმართ? მასწავლებელთა უმეტესობის აზრით მიზეზი ოჯახი და მიღებული ფსიქოლოგიური ტრამეებია.

„ჩაგვრა შესაძლოა იყოს თვითდამკვიდრების მეთოდი, ასევე უფროსებისგან გადმოდებული. ყველა ბავშვი ინდივიდუალურია, ყველაზე სხვადასხვა ფაქტორი მოქმედებს და იწვევს ტრამეებს. შეიძლება ოჯახში არის „აგრესორი“ ადამიანი, რომლის ყველა ნათქვამი სიტყვა სრულდება, ყველა მას ემორჩილება. ბავშვს ამ დროს გონია, რომ რადგან მისი ოჯახის უფროსი წევრი იქცევა ასე ეს მისაღებია და ანალოგიურ ქმედებას ჩადის.“ (რესპონდენტი #1)

„ბავშვები ერთმანეთს სხვადასხვა რამის გამო ჩაგრავენ. შეიძლება ეს იყოს სწავლა, შური ან თუნდაც სოციალური მდგომარეობა. თავდაპირველად დავიწყებ იმით, რომ ძალიან ხშირად მქონია შემთხვევები მიღებული ნიშნის გამო რაღაც პატარა დამაბულობა ყოფილიყოს, თუმცა ეს დამაბულობა არასდროს არ გადაზრდილა „ხელჩართულ ბრძოლასა“ და აგრესიაში. მიღებული ნიშანი ერთია და ამაზე მნიშვნელოვანი მაინც სოციალური მდგომარეობის გამო ჩაგვრაა. ვფიქრობ, ამაზე ცოტა ბევრია სასაუბრო. საქართველოს მოსახლეობის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე აღარ დავიწყებ საუბარს, თქვენც კარგად გეცოდინებათ თუ რა ხდება დღეს ჩვენთან. ძალიან ბევრია სოციალურად დაუცველი მოსწავლე და ძალიან ხშირია მათი დაბულინგების შემთხვევები. ძირითადად ბუღერი ამაყი და ლიდერობის ნიჭით დაჯილდოვებული ახალგაზრდაა. მე ყველანაირად ვცდილობ ჩემს მოსწავლეებს შორის შევინარჩუნო კარგი დამოკიდებულება, ვასწავლო თანასწორობა, თუმცა ხანდახან ვერ ვუმკლავდები ამას. ვფიქრობ აქ უკვე მხოლოდ მე პედაგოგი ვერაფერს გავხდები, აუცილებელია ჩაერიოს ოჯახიც.“ (რესპონდენტი #5)

სიღრმისეული ინტერვიუს ჩატარების დროს ერთ-ერთმა რესპონდენტმა აღნიშნა, რომ მსხვერპლია ორივე მხარე, მჩაგვრელიც და ჩაგრულიც. მან ეს აზრი შემდგენიარად განმარტა. ნებისმიერ მჩაგვრელს რაღაც კონკრეტული მიზეზები უბიძგებს, რომ დაჩაგროს სხვა და აგრესიით იყოს მის მიმართ განწყობილი. ძირითად შემთხვევებში კი ამის მიზეზი არის ოჯახი. ოჯახური კონფლიქტები, ყოველდღიური ყვირილი, ბავშვის დაშინება და აგრესია, ეს ყველაფერი ფსიქოლოგიურ ტრამვას იწვევს, ბავშვი ისტრესება და იმას რასაც ოჯახში ხედავს და ესმის იმეორებს სხვაგან, მოზარდების შემთხვევაში კი თავისი თანატოლების ჩაგვრაში ვლინდება.

„მსხვერპლი აუცილებლად ორივე მხარეა, დაჩაგრული იმიტომ რომ მას ჩაგრავენ და მჩაგვრელი იმიტომ რომ მასშიც რაღაცამ გამოიწვია ეს ქმედება. გამომწვევი მიზეზები ძალიან ბევრია მაგრამ ჩემი დაკვირვებით მაინც ბავშვის აგრესია და გალიზიანება ოჯახიდან მოდის. მიღებული ფსიქოლოგიური ტრანზებიდან“. (რესპონდენტი #15)

ბულინგში ჩართულები არიან როგორც ვაჟები ასევე გოგონებიც. მაინტერესებდა ვინ მიმართავდა აშკარა ბულინგის ფორმას და ვინ ფარულ ბულინგს. კვლევის ფარგლებში რესპონდენტებმა კონკრეტულად არცერთი სახე არ გამოყვეს თუმცა აღნიშნეს, ფარული ბულინგის ფორმას გოგონები უფრო მიმართავენ და სწორედ ამიტომ რჩება მათი ქცევები უფრო „დამალული“, ისინი არ არ გადადიან ფიზიკურ ძალადობაზე, რასაც ვერ ვიტყვით ვაჟების შემთხვევაში.

„სქესის მიხედვით არ გამოვყოფდი, თუმცა შეუიარაღებელი თვალით მეტად შესამჩნევია ვაჟებში, ვინაიდან მათი მეთოდები გაცილებით აგრესიულია და ხშირად ფიზიკურ დაპირისპირებაშიც გადადის“. (რესპონდენტი #1)

„იცი თუ ვერ დავყოფ, არ ვიცი მახსენდება რამოდენიმე ფაქტი თავად ვაჟმა დააბულინგა გოგონა, პირიქითაც მომხდარა. თუმცა უნდა ვთქვა, რომ გოგონები უფრო მეტად ცდილობენ ჩუმად და საუბრით დააბულინგონ ერთმანეთი. რას ვგულისხმობ ამაში, ძირითადად ზურგს უკან საუბარი და ერთმანეთის გაკრიტიკება. ასეთი საქციელი უფრო დაფარული რჩება თუმცა ფაქტია ესეც ბულინგის ერთ-ერთი სახეა“. (რესპონდენტი #6)

კონფლიქტი შეიძლება ძალიან პატარა უმნიშვნელო მიზეზის გამო დაიწყოს, თუმცა ამ უმნიშვნელო მიზეზს ხშირად ცუდ შედეგებამდე მივყავართ. რატომ გადადიან ბავშვები კონფლიქტის დროს აგრესიაზე? ძირითადად მათ არ იციან როგორ შეიძლება კონფლიქტის მოგვარება მშვიდობიანი გზებით, სწორედ ამიტომ ისინი ფიქრობენ, რომ კონკრეტულ სიტუაციაში ძალის გამოყენება ერთადერთი სწორი და მისაღები გზაა.

რა უნდა გააკეთოს ამ დროს უფროსმა და როგორ დაეხმაროს ბავშვებს კონფლიქტის გადაჭრაში? კვლევის ფარგლებში გამოკითხული რესპონდენტები ერთხმად თანხმდებიან, რომ ყველაზე სწორი გზა მათთან საუბარია. მშვიდი საუბარი და სწორი დარიგება აფიქრებს ადამიანს და სწორედ ასე ანალიზებს თავის შეცდომას და მიდის სწორ დასკვნებამდე.

„ჩემი პრაქტიკიდან გამომდინარე ვისაუბრებ და გეტყვით, რომ ლაპარაკი და აღიარებამდე მიყვანა, ყველაზე ეფექტურია ხშირად ბავშვს ისე უღიარებია კითხვა-კითხვით საკუთარი დანაშაული რომ ვერც კი მიმხვდარა. ზოგადად ვცდილობ ბავშვებს ისე ვესაუბრო, რომ თან დავანახო თავიანთი დანაშაული და ის შედეგები თუ რა შეიძლება მოჰყოლოდა მათ დაპირისპირებას. მართალია ამით მათ დანაშაულის გრძნობა უჩნდებათ და ნანობენ თავიანთ საქციელს თუმცა ასე ხედავენ სწორსა და არასწორს, ამ ყველაფერს კი სხვა დროისთვის ითვალისწინებენ“. (რესპონდენტი #12)

„კონფლიქტის გადაჭრის გზები მაქსიმალურად მშვიდობიანი უნდა იყოს, ყოველგვარი ჩხუბის და კამათის გარეშე. სიტუაციის განხილვა, მისი გააზრება მაქსიმალურად კარგ შედეგს მოგვცემს. აუცილებელია ჩვენ ვიცოდეთ როგორ მივაწოდოთ მოზარდს ინფორმაცია ისე, რომ მან მოახერხოს მისი მარტივად გააზრება და თავად გამოიტანოს დასკვნა თავისი საქციელის შესახებ.“ (რესპონდენტი #5)

„პირადად მე ვცდილობ ძალიან ფრთხილად ჩავერიო კონფლიქტში, ზოგჯერ თამაშით, ზოგჯერ ჯგუფური დავალებით, ვცდილობ აფიშირება ყველას თანდასწრებით არ გავაკეთო და შემდგომ ნელ-ნელა გამოვასწორო ბავშვი ის შეცდომა რაც დავაფიქსირე, დავავალო რაიმე ზღაპრის წაკითხვა სადაც მისი საქციელი იქნება დაახლოებით აღწერილი ან ვათამაშებ ერთ

გუნდათ იმ ბავშვთან ერთად ვინც დააბულინგა, მერწმუნეთ დღემდე ამართლებს და ძალიან დიდი შედეგები მოუცია ჩემს მიერ ესეთ მოპყრობას“. (რესპონდენტი #1)

მიუხედავად იმისა, რომ კონფლიქტის მოგვარებას უფროსები ყოველთვის მისი დაფიქსირების მომენტიდან ცდილობენ არასდროს არის ერთხელ საუბარი და ახსნა საკმარისი. ყველა ბავშვი ინდივიდუალურია და ყველას სხვადასხვა დრო სჭირდება, რომ გაიაზროს რა არის სწორი და რა არის არასწორი. არიან ბავშვების კატეგორია, რომლებიც მალევე იაზრებენ შეცდომებს, თუმცა მეორე კატეგორიასთან მუშაობა უფრო მეტ დროს მოითხოვს. თუმცა ამის მიუხედავად შედეგი ყოველთვის დადებითია.

„ზოგიერთ ბავშვთან ერთი საუბრით მიმიღია შედეგი თუმცა ზოგიერთი მოსწავლისგან უარესი აგრესია მოდის და როგორც იციან ბავშვებმა გააჩინიანება ამიტომ ვცდილობ შეფარვით ვასწავლო და აუხსნა სწორი და არასწორი დამოკიდებულებები ერთმანეთთან. ასეთი ბავშვების „გამოსწორებაში“ მუდმივად ჩართული ვარ სულ ყოველთვის დაკვირვების ქვეშ მყავან და როდესაც რაღაც მომენტში ვამჩნევ დაძაბულობას და ვხვდები, რომ საქმე კონფლიქტისკენ მიდის მის განმუხტვას სხვადასხვა აქტივობებით და დავალებებით ვცდილობ. მართალია მე მუდმივად მათ გვერდით ვერ ვიქნები, მაგრამ როდესაც მათთან ვარ ეს ჩემთვის ერთერთი საუკეთესო გამოსავალია. შედეგამდე ნელა მაგრამ აუცილებლად მივდივარ ხოლმე“. (რესპონდენტი #1)

„ვფიქრობ, ჩარევა ყოველთვის აუცილებელია ნებისმიერ სიტუაციაში. თუ ჩვენ შევესწრებით ბულინგის შემთხვევას მომენტალური რეაქცია უნდა გვქონდეს და აუცილებლად უნდა ჩავერიოთ. გარდა ამისა ჩემი აზრით ორივე მხარისთვის მხაგრელისთვისაც და დაზარალებულისთვისაც აუცილებელია მასწავლებლის მხარდაჭერა. ვფიქრობ ამ დროს მასწავლებელმა ორივე მხარესთან ჯერ ცალ-ცალკე უნდა დაამყაროს კომუნიკაცია და განიხილოს აღნიშნული საკითხი, ხოლო შემდეგ ორივესთან ერთად. მე ყოველთვის ასე ვიქცევი და ვფიქრობ დადებითი შედეგიც მოაქვს“. (რესპონდენტი #2)

ბულინგის პრევენციის გზები

ბულინგის მოგვარება მხოლოდ ერთი კომუნიკაციით შეუძლებელია. ერთ-ერთი რესპონდენტის აზრით მხოლოდ მასწავლებელი და მისი საუბრები უძლურია ამ საკითხისადმი. მისი აზრით მშობლის ჩართულობაც და მისი დარიგება ძალიან დიდ გავლენას ახდენს ბავშვზე, რადგან მშობელი ბავშვისთვის პიველი „მასწავლებელია“.

„ყოველი ჩემი მშობელთა კრება იწყება ამ თემის განხილვით, ვფიქრობ მშობლები უნდა ჩაერთონ ამ პროცესშიც რადგან ხშირად ბავშვი სახლიდან მოდის ისეთი გაღიზიანებული და განრისხებული რომ ვერც კი აცნობიერებს როგორ აყენებს სხვა ბავშვს შეურაცხყოფას. ამიტომ მშობელმაც უნდა იზრუნოს სახლში ბავშვის ფსიქიკაზე.“ (რესპონდენტი #5)

ბულინგის ბოლომდე აღმოფხვა ალბათ შეუძლებელი იქნება, თუმცა შესაბამისი ზომების მიღება მის შემცირებას ნამდვილად გამოიწვევს. უმთავრესი ამ საკითხში მოზარდების ცნობიერების ამაღლება და ბევრი საუბარი სამომავლოდ ძალიან დიდი ნაბიჯი იქნება. აუცილებელია ბავშვი ბევრს იგებდეს ბულინგის შესახებ, როგორც სკოლაში ასევე სახლში, იცოდეს მისი შესაძლო არასასიამოვნო შედეგების შესახებ. მასწავლებლებებმა იმდენი უნდა შეძლონ, რომ მოსწავლეები მეტად გახსნილად ესაუბრონ მათ, მოსწავლეები უნდა გრძნობდნენ, რომ მასწავლებელი მათი მეგობარია და მასთან საუბარი ნებისმიერ დროს და ნებისმიერ თემაზე შესაძლებელია.

„ვფიქრობ ძალიან კარგი იქნება სკოლაში გარკვეული დრო ეთმობოდეს მსგავს თემებზე საუბარს, რაც აამაღლებს მოსწავლის ცნობიერებას და ჩემი აზრით ეს ძალიან დიდ დადებით შედეგს მოიტანს“. (რესპონდენტი #7)

„მასწავლებლის როლი ბავშვის ფსიქოლოგიის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაში უდიდეს როლს ასრულებს, რადგან ბავშვი დროის უმეტეს ნაწილს ატარებს მასწავლებელთან. აღმზრდელი არა მარტო ბავშვის შემეცნებით და აზრით უნდა იყოს დაკავებული, არამედ მნიშვნელოვანია მისი ფსიქოლოგიის სწორად ჩამოყალიბებასა და სამყაროს სწორი კუთხით დანახვაში ეხმარებოდეს. დღეისათვის მნიშვნელოვნად არის გაზრდილი ბულინგი ჩვენს ცხოვრებაში, მნიშვნელოვანია ბავშვს დაეანახოთ, რომ განსხვავებულობა არ არის ნაკლოვანება, ამისათვის საჭიროა ბევრი საუბარი ამ თემაზე. ასევე საჭიროა მეტი თავისუფალი საუბრები მოსწავლეებთან, მეგობრული დამოკიდებულება მათთან.“ (რესპონდენტი #6)

დასკვნა

დღეს ბულინგი ძალიან აქტუალური თემაა და ფაქტია, რომ სკოლის მოსწავლეებს შორის დაპირისპირების შემთხვევებმა ძალიან იმატა. კვლევამ აჩვენა, რომ მასწავლებლები მაქსიმალურად ერევან ბულინგის შემთხვევებში და ეძებენ გზებს, რომ მოახდინონ ბულინგის პრევენცია და აღმოფხვა. ბავშვის აგრესიას კონკრეტული წინამდებარე ფაქტორები ძალიან უწყობს ხელს. ძირითადად ეს არის მისი ფსიქოლოგიური მდგომარეობის არამდგრადობა და დარღვევა, ამის გამომწვევი მიზეზი კი შეიძლება ოჯახური კონფლიქტები იყოს.

ბულინგის აღმოფხვრას მასწავლებლები მაქსიმალურად ცდილობენ. ერევან მის მიმდინარეობაში და ცდილობენ ბავშვებს აუმაღლონ ცნომიერება მის შესახებ. მართალია ეს პრობლემა მარტივად მოგვარებადი არ არის თუმცა შესაბამისი რეაგირების შემთხვევაში ძალიან დიდია შანსი, რომ მოხდეს ბულინგის პრევენცია. პდაგოგებმა უნდა შეძლონ რომ კლასი დაარწმუნონ აგრესიის არაეფექტურობაში. ძალიან დიდი მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს კლასში კარგი ურთიერთობების ჩამოყალიბებას, ურთიერთპატივისცემას და გუნდურობა. ამის მიღწევა კი მასწავლებელს შეუძლია ბევრი მუშაობის შემდეგ. მოსწავლეებმა უნდა გაიაზრონ, რომ მეგობრობას და ერთიანობას ძალიან დიდი ძალა აქვს.

კონფლიქტის მოგვარების საუკეთესო გზა არის ბევრი საუბარი. მოსწავლეებმა უნდა დაინახონ რომ კონფლიქტის მოგვარების სხვა ალტერნატიული მშვიდობიანი გზებიც არსებობს, არ არის აუცილებელი ყოველთვის აგრესიითა და არასწორი მოქმედებებით მოგვარდეს კონფლიქტი. მათ ისე უნდა ვესაუბროთ, რომ სამომავლოდ კონფლიქტის მოგვარება თავადვე შეძლონ მშვიდობიანი გზებით.

იმისათვის, რომ მასწავლებლებმა შეძლონ და ხელი შეუწყონ ბულინგის პრევენცია საჭიროა:

- მოსწავლეებთან იყვნენ მეტად ლოიალურები და ბევრი ესაუბრონ ბულინგის შესახებ.
- მოისმინონ მოსწავლეების პრობლემები და დაეხმარონ მათ მოგვარებაში.
- შეეცადონ მეტი ჯგუფური დავალებები გააკეთებინონ. ასე ერთმანეთს უფრო მეტად დაუახლოვდებიან და მათ შორის მეტად მეგობრული კავშირი დამყარდება.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ზოლოტორი ა, სარალიძე ლ, გოგუაძე ნ, ლინჩილ მ. (2008). საქართველოში ბავშვების მიმართ ძალადობის ეროვნული კვლევა. საქართველოს საზოგადოებრივი ჯანდაცვისა და მედიცინის განვითარების ფონდი.
- შალიკაშვილი მ. (2021). ბულინგის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. გერმანულ-ქართული სისხლის სამართლის ჟურნალი. 3:106-115.
- Byers DL, Caltabiano NJ, Caltabiano ML. (2011). Teachers' Attitudes Towards Overt and Covert Bullying, and Perceived Efficacy to Intervene. Australian Journal of Teacher Education. 36(11).
- Lee C. (2004). Preventing Bullying in Schools / A guide for teachers and other professionals. Paul Chapman Publishing.
- Limber S, Small M. (2003). State law and policies to address bullying in schools. School Psychology Review, 32, 445-455.
- Olweus, D. (1989). Prevalence and Incidence in the Study of Antisocial Behavior: Definitions and Measurements. In: Klein, M.W. (eds) Cross-National Research in Self-Reported Crime and Delinquency. NATO ASI Series, vol 50. Springer, Dordrecht.
- Rigby K, Bagshaw D. (2003). Prospects of adolescent students collaborating with teachers in addressing issues of bullying and conflict in schools. Educational Psychology, 32, 535-546.

- Roland E. (1988). 'Bullying: The Scandinavian Research Tradition', in D.P. Tattum and D.A. Lane (eds) *Bullying in Schools*. Stoke-on-Trent: Trentham Books.
- Scheithauer H, Hayer T, Petermann F, Jugert G. (2006). Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: age trends, gender differences, and correlates. *Aggressive Behavior*. 32(3):261-275
- School Violence and Bullying: global status report. (2017). International Symposium on School Violence and Bullying: From Evidence to Action, Seoul, UNESCO. [4]
- Williams KR, Guerra NG (2007). Prevalence and Predictors of Internet Bullying. *Journal of Adolescent Health*. 41(6):S14-S21,